

Spojenci a protivníci Jagelovcov. O niektorých účastníkoch zápasu medzi Vladislavom a Jánom Albrechtom v Uhorsku v rokoch 1490–1492

Politickému vývoju a vojnovým udalostiam v Uhorsku počas konfliktu medzi bratmi, Jagelovcami Vladislavom a Jánom Albrechtom, venuje aktuálna stredoeurópska historiografia primeranú pozornosť. Na chronológiu bojov, ich hlavných aktérov, ako aj na politické rokovania a ich dôsledky sa vo svojich štúdiách sústredili najmä maďarskí bádatelia. Monografické spracovanie témy z poľskej strany ponúkol Krzysztof Baczkowski¹. Cieľom predkladaného príspevku nie je ďalšie dopĺňanie a spresňovanie poznatkov z vojenských či politických dejín. Na pozadí udalostí upriamime pozornosť predovšetkým na vybrané personálne väzby medzi spojencami a protivníkmi na stranách oboch Jagelovcov v Uhorsku. Obojstranné kontakty uhorských a poľských elit umožňujú sledovať mocenskú pozíciu magnátskych rodov, ako aj klientske siete v regionálnych štruktúrach nižšej šľachty, ich hierarchizáciu a nerovnocenné spoločenské postavenie². Uvedené fenomény sa pokúsime predstaviť najmä vo vzťahu k zdokumentovaným konfiškáciám majetkov.

1 F. Uličný, *Polské vojenské vpády na Slovensko v druhej polovici 15. storočia*, „Historické štúdie“, 15, 1970, s. 253–262; A. Kubinyi, *Két sorsdöntő esztendő (1490–1491)*, „Történelmi Szemle“, 33, 1991, szám 12, s. 1–54; Gy. Székely, *A rendek válaszüton: a dinasztia váltás harcai 1490–1492-ben*, „Hadtörténelmi Közlemények“, 116, 2003, szám 2, s. 427–462; T. Neumann, *A kassai hadjárat. II. Ulászló zsoldosserege és a Lengyelek elleni harc (1490–1491)*, in: *Elfeledett háborúk. Középkori csaták és várostromok (6–16. század)*, red. L. Posán, L. Veszprémy, Budapest 2016, s. 363–397; K. Baczkowski, *Habsburgowie i Jagiellonowie w walce o Węgry w latach 1490–1492*, Oświęcim 2014.

2 A. Mączak, *Klientela. Nieformalne systemy władzy w Polsce i Europie XVI–XVIII w.*, Warszawa 1994, s. 17–19; idem, *Nierówna przyjaźń. Układy klientalne w perspektywie historycznej*, Wrocław 2003, s. 160–173; K. Baczkowski, *Stosunki między elitami władzy Polski i Węgier na przełomie XV i XVI wieku*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego“, Prace Historyczne, 130, 2003, s. 76–77.

V súlade s doterajším bádáním budeme sledovať vývoj od smrti uhorského kráľa Mateja Korvína (6. apríla 1490). Uchádzačmi o trón sa stal Matejov ne-manželský syn Ján Korvín, dvaja Habsburgovci – cisár Fridrich III. a jeho syn veľkovojskoda Maximilián, a tiež dvaja Jagelovci – český kráľ Vladislav a jeho mladší brat, poľský kráľovič Ján Albrecht. Už 9. júna 1490 časť uhorskej šľachty na snemovom poli Rákoš vyjadrila súhlas s voľbou Jána Albrechta. Šance na zvolenie však predurčovali Vladislava, ktorého volebný snem 15. júla 1490 vyhlásil za kráľa. Formálny medzník v nasledujúcom ozbrojenom konflikte medzi Vladislavom a Jánom Albrechtom tvorí prekročenie severovýchodných hraníc Uhorska poľským vojskom, na čele ktorého stál Ján Albrecht. Do Uhorska vstúpil 1. júla 1490³.

4. júla 1490 vojsko Jána Albrechta táborilo pod hradom Kamenica (severozápadne od Prešova), kde sa zhromaždili jeho uhorskí spojenci. Nevieme, či sa k nim zaradil aj pán hradu Kamenica Tomáš Tárczai (Tárcai). O postupe a pobyte Jána Albrechta na svojom majetku informoval mesto Bardejov a žiadal ho o stanovisko⁴. V názoroch, ktoré uhorské šľachtické rody podporovali už od začiatku Jána Albrechta, nepanuje zhoda. Je zrejmé, že išlo najmä o predstaviteľov strednej a vyššej šľachty z Horného Uhorska (Slovenska), ktorí udržiavali politické, hospodárske i kultúrne väzby s Poľskom⁵. K Jánovi Albrechtovi sa pripojili s rôznorodými pohnútkami. Časť z nich nebola spokojná s politickým vývojom, pričom pôvodne podporovali Jána Korvína a stáli v opozícii voči Vladislavovi Jagelovskému. Ďalšia časť uhorských spojencov Jána Albrechta využila príležitosť a podľa odhadovaných šancí v boji o trón mala záujem o zaujatie mocenských pozícií. Ján Albrecht im čoskoro udeľoval a potvrdzoval štedré donácie⁶. Napokon, ako uvidíme, iná časť spojencov iba taktizovala a ich spojenectvo bolo nestále a dočasné.

Dôležité posty v správe pohraničnej Šarišskej stolice, kde ležali exponované mestá Bardejov a Prešov, zastával uhorský šľachtic Benedikt Borsos (Boršoš). Dlhodobo pôsobil ako šarišský podžupan aj kastelán. Vo funkcii podžupana

3 F. Papée, *Jan Olbracht*, 2. ed., Kraków 1999, s. 23; J. Macek, *Jagellonský věk v českých zemích (1471–1526)*, díl. 1: *Hospodářská základna a královská moc*, Praha 1991, s. 249–250; M. Re-kettyés, *Stosunki polityczne i kulturalne polsko-węgierskie za Władysława Jagiellończyka*, Wrocław 1999, s. 52–53; K. Baczkowski, *Habsburgowie i Jagiellonowie*, s. 65, 83–84.

4 K. Baczkowski, *Habsburgowie i Jagiellonowie*, s. 84; *Bártfa szabad királyi város levéltára 1. kötet (1319–1501)*, ed. B. Iványi, Budapest 1910 (ďalej: B. Iványi, *Bártfa levéltára 1*), s. 419, č. 2853, 2854.

5 K. Baczkowski, *Habsburgowie i Jagiellonowie*, s. 59. Len všeobecne *Rocznik Jana z Targowiska*, in: *Monumenta Poloniae historica*, t. 3, wyd. E. Kalitowski, Lwów 1878, s. 238–239. Konkrétne mená Szerémi György II. Lajos és János királyok házi kaplánja *Emlékirata Magyarország romlásáról 1484–1543*, ed. G. Wenzel, Pest 1857, s. 32, 36.

6 Budapest, Magyar Nemzeti Levéltár – Országos Levéltára (ďalej: MNL-OL), Diplomatikai levéltár (ďalej: DL) 30 920, ibidem, Diplomatikai fényképgyűjtemény (ďalej: DF) 266 328; K. Baczkowski, *Habsburgowie i Jagiellonowie*, s. 86, 105.

počas vlády Mateja Korvína určitú dobu vystupoval spoločne s miestnym zemanom Benediktom Liptayom. V čase príchodu vojska Jána Albrechta bol Benedikt Borsos kapitánom na Šarišskom hrade („capitaneus castris Saros”), kde sídlila správa regiónu⁷. Za doposiaľ nevyjasnených okolností sa Borsos pripojil k Jánovi Albrechtovi a vydal do jeho rúk Šarišský hrad. Tento krok mal pre poľského kráľoviča mimoriadny význam. Šariš mu poskytol potrebné vojenské zázemie a v prostredí miestnej šľachty získal aj vnútropolitickú základňu⁸. Benedikt Borsos aj Benedikt Liptay sa stali vplyvnými domácimi spojencami Jána Albrechta. Z listu zástupcov mesta Prešov mestu Bardejov zo 14. septembra 1490 sa dozvedáme, že celá Šarišská stolica („der gancze stul”) už bola na strane poľského kráľoviča. Podľa ich slov sa k Jánovi Albrechtovi celkom pridal šľachtic Imrich Perényi a rovnako urobili aj zemepáni v Brezovici. Veliteľ Mikuláš Rozembarský (Rozembarški) plánoval na druhý deň obsadiť Šariš a tiež hrady Kapušany a Skrabské⁹. Poľská strana pri získaní hrádov mohla sláviť úspech. 23. septembra 1490 uzavrel Ján Albrecht dohodu so Štefanom Rozgonyim mladším zo Skrabského („de Monyoros”). Podľa dohody na Rozgonyiho majetkoch a jeho hradoch Skrabské a Brezovica (a ďalších nemenovaných), kým na ne Ján Albrecht nepošle svoje vojenské posádky, mali ich správcovia či rotmajstri zachovávať vernosť. Ak by došlo na majetkoch ku škodám (vrátane ľudských obetí), Štefana Rozgonyiho mal Ján Albrecht náležite odškodniť, alebo mu udeliť podobné majetky v Uhorsku. Samotného Rozgonyiho sa Ján Albrecht zaviazal ochraňovať a jeho hrady brániť pred nepriateľmi. Ak by došlo k zmiereniu s bratom Vladislavom II., Štefan Rozgonyi sa mal ako riadny radca Jána Albrechta zúčastňovať na rokovaníach¹⁰. Dokument vypovedá o veľkorysosti správania Jána Albrechta k príslušníkovi popredného magnátskeho rodu, akým bol Štefan Rozgonyi, ale zároveň svedčí aj o neistote, ktorá panovala v regióne. Poskytnuté záruky a označenie Štefana Rozgonyiho ako radcu súčasne naznačujú, že sa pohyboval v blízkom okruhu Jána Albrechta a mohol ho informovať o domácich pomeroch.

- 7 MNL-OL DL 64 471, DF 228 988, 215 570; *Eperjes szabad királyi város levéltára II. rész (1245–1526)*, ed. B. Iványi, Szeged 1932 (ďalej: B. Iványi, *Eperjes levéltára 2*), s. 252, č. 622, 625, s. 257, č. 641, s. 264, č. 654; B. Iványi, *Bártfa levéltára 1*, s. 412, č. 2803, s. 414, č. 2820; T. Neumann, *A zavaros idők Szabolcs, Szatmár és Bereg megyékben (1490–1492)*, in: *Az ecsedi Báthoriak a XV–XVII. században*, red. S. Szabó, N.C. Tóth, Nyírbátor 2012, s. 94.
- 8 A. Kubinyi, *Két sorsdöntő esztendő*, s. 34–35; K. Baczkowski, *Habsburgowie i Jagiellonowie*, s. 110.
- 9 MNL-OL DF 215 597. V liste doslovne „Pirny Emrich“ a následne v súvislosti s Brezovicou „Czesty Janus und andern lantherren“. Prvé meno v chybnom znení Ján Perényi por. B. Iványi, *Bártfa levéltára 1*, s. 416, č. 2830.
- 10 *Codex epistolaris saeculi decimi quinti*, t. 3, ed. A. Lewicki, Cracoviae 1894, s. 369–371, č. 364; Gy. Székely, *A rendek válaszüton*, s. 440; K. Baczkowski, *Habsburgowie i Jagiellonowie*, s. 111.

I keď Vladislava Jagelovského medzitým právoplatne korunovali na uhorského kráľa, na stranu poľského kráľoviča prešli aj mestá Prešov a Sabinov. Vojsko Jána Albrechta, ktorému velil skúsený uhorský veliteľ Blažej Maďar (Magyar), následne od októbra 1490 začalo obliehať Košice. Mesto odolávalo vďaka pevným hradbám niekoľko mesiacov, pričom vojsko pustošilo okolie¹¹. Na strane Jána Albrechta popritom nachádzame ďalších spojencov z radov domácej šľachty. 20. novembra 1490 v tábore pri Košiciach vydal Ján Albrecht ochrannú listinu pre Jána Perényiho. Počas trvania desiatich dní zaručil Jánovi Perényimu, jeho rodine a všetkým jeho ľuďom a koňom bezpečný pohyb, zvlášť na ceste priamo k nemu („ad nos”). Nariadenie prikázal dodržiavať svojím veliteľom, rotmajstrom a vojakom¹². Listinu – glejt s podobným obsahom vydal 29. decembra 1490 v pevnosti Eseň (južne od Užhorodu) aj Benedikt Borsos. Sám sa pritom tituloval ako šarišský kapitán a hlavný vojvodca kráľoviča Jána Albrechta v týchto krajoch („belliductor in hiis partibus generalis”). Všetkým svojim vojakom nariadil, aby neškodili Jánovi Perényimu, jeho majetkom i poddaným. Naopak, mali ho ochraňovať, lebo prisahal a zachovával vernosť¹³. Vzhľadom k tomu, že na strane Jána Albrechta už aktívne pôsobil Imrich Perényi, príbuzný Jána Perényiho¹⁴, nemôžeme vylúčiť, že svoj postup vzájomne koordinovali. V prípade, že označenie vydavateľa listiny nebolo nadnesené, môžeme uvažovať, že Benedikt Borsos, titulovaný ako „belliductor generalis” najpravdepodobnejšie plnil pre poľskú stranu úlohy ako veliteľ na čele domácich spojencov¹⁵. Okrem sídla na Šarišskom hrade pritom zabezpečoval i obranu vzdialenejších oporných bodov. Naznačuje to datovanie listiny v novovybudovanej pevnosti Eseň, ktorá už stála v Sabolčskej stolici¹⁶.

K rozvetvenému rodu Perényiovcov z Perína sa vzťahujú prvé správy o konfiškáciách majetkov. V závere roku 1490 kráľ Vladislav II. nariadil odobrať všetky majetky Blažejovi a Benediktovi Kenderesyemu (Kendereši), ako aj Martinovi a Jánovi Tárcaiovi, vrátane domu Tárcaiovcov v Budíne. Listina bližšie neopisuje ich previnenie. Uvádza iba skutočnosť, že Kenderesyovci aj

11 F. Uličný, *Poľské vojenské vpády*, s. 257–258; K. Baczkowski, *Habsburgowie i Jagiellonowie*, s. 111–113; Antonio Bonfini: *A magyar történelem tizedei*, ed. P. Kulcsár, Budapest 1995, v. dekáda, 2. kapitola – 1. kniha, s. 624, 630.

12 MNL-OL DL 71 028; *A Perényi család levéltára 1222–1526*, ed. I. Tringli, Budapest 2008, s. 303, č. 634.

13 MNL-OL DL 71 029; *A Perényi család*, s. 303, č. 635; T. Neumann, *A zavaros idők*, s. 97.

14 P. Engel, *Középkori magyar genealógia*, Budapest 2001, CD-ROM, heslá Perényi 1. tábla: nyalábi ág, Perényi 2. tábla: terebesi ág. Identifikáciu spresňuje register k rodovému archívu: Imrich, syn Štefana a Ján IV., syn Jána III. Por. I. Tringli, *Perényi család*, s. 484.

15 Jeho hodnosť poručík (maď. *hadnagyaként*) či doslovne vojvodca (*hadvezető*) por. A. Kubinyi, *Két sorsdöntő esztendő*, s. 51; Gy. Székely, *A rendek válaszüton*, s. 445. Prijateľnejšia sa azda javí funkcia hlavný veliteľ či kapitán (főkapitány). Pozri T. Neumann, *A kassai hadjárat*, s. 391, pozn. 176.

16 T. Neumann, *A zavaros idők*, s. 97.

Tárcaiovcí sa dopustili nevernosti voči panovníkovi a bojovali na strane Jána Albrechta. Všetky ich majetky preto Vladislav II. daroval jágerskému biskupovi Urbanovi a jeho príbuzným, šľachticom z Veľkej Lúče („de Naghlwche“)¹⁷. Kráľovský pokladník a jágerský biskup Urban patril k najvplyvnejším mužom v krajine. V zápase o trón spočiatku podporoval Jána Korvína, následne sa však postavil na stranu Vladislava II. V čase donácie zastával aj úrad palatína. Okrem kumulovaných funkcií na kráľovskom dvore bol biskup Urban u súčasníkov známy svojím bohatstvom, ktorým sa údajne vyrovnal menším kráľom¹⁸. Z hľadiska adresáta je pozoruhodná aj ďalšia donácia skonfiškovaných majetkov. Na začiatku roku 1491 daroval Vladislav II. biskupovi Urbanovi všetky majetky (vrátane nemenovaných hradov) Imricha Perényiho, ktorý prejavoval nepriateľstvo voči panovníkovi a stál na strane Jána Albrechta. Majetky mali okrem biskupa Urbana opäť užívať aj jeho bratia a početní synovci¹⁹. Ako už vieme, spomínaný Imrich Perényi sa k Jánovi Albrechtovi pridal v polovici septembra 1490. Tešil sa dôvere poľského kráľoviča, ktorý ho vymenoval za župana v Zemplíne a prekvapujúco aj v odľahlejšom Novohrade²⁰. Je otázne, či biskup Urban a jeho príbuzní skutočne prevzali skonfiškované majetky. Azda nie náhodou bol jediným presne určeným majetkom v konfiškových listinách dom v Budíne, na ktorý nepochybne dosahovala kráľovská moc. Ostatné majetky ležali najmä na severovýchode krajiny, kde dochádzalo k ozbrojeným stretom obidvoch strán. Môžeme očakávať, že s podporou poľského kráľoviča dotknutí šľachtici svoje majetky (konfiškáty) nemienili odovzdať. Po fiktívnom sobáši ovdovenej Beatrix s kráľom Vladislavom II. kráľovná poskytla svoje venné majetky na boj s Jánom Albrechtom. Ešte v novembri 1490 Beatrix zálohovala na žiadosť kráľa svoje panstvo Lupča a Šášov (vo Zvolenskej a Tekovskej stolici) za pôžičku 16000 zlatých poskytnutých na obranu krajiny biskupovi Urbanovi²¹. Tieto finančné záväzky do značnej miery vysvetľujú, prečo kráľovský pokladník a palatín Urban z Veľkej Lúče následne získal skonfiškované majetky. Kráľ nemal prostriedky na vedenie vojny a preto na podporu svojich spojencov využíval aj konfiškáty.

Konfiškácie a výdavky na obranu boli predohrou väčšieho ozbrojeného konfliktu. Kráľ Vladislav II. Jagelovský v polovici decembra 1490 rozhodol o vojenskom ťažení proti Jánovi Albrechtovi a na začiatku roku 1491 v Bu-

17 MNL-OL DL 19 700.

18 A. Kubinyi, *Két sorsdöntő esztendő*, s. 26–28; A. Kalous, *Matyáš Korvín (1443–1490). Uher-ský a český král*, České Budějovice 2009, s. 98–99; *Geleottus Martius Narniensis. Znamenité, múdre i žartovné výroky a činy kráľa Mateja*, ed. L. Buzássyová, D. Škoviera, Bratislava 2005, s. 240–243.

19 MNL-OL DL 19 705.

20 MNL-OL DF 270 695, 270 696, 271 234; T. Neumann, *A zavaros idők*, s. 95.

21 MNL-OL DL 19 692, 19 693; *Aragoniai Beatrix magyar királyné életére vonatkozó okiratok*, ed. T. Gerevich, E. Jakubovich, A. Berzeviczy, Budapest 1914, s. 225, č. CLVI.

díne zhromažďoval vojsko. Za týchto okolností sa opäť stretávame s garanciou ochrany pre spojencov, tentoraz na strane kráľa Vladislava. 9. januára 1491 kráľovná Beatrix vydala písomný prísľub svojmu familiárovi Františkovi Balassovi (Balaša), ktorý odchádzal bojovať proti Poliakom („contra hostes nostros et totius regni Polonos”) spolu s kráľom Vladislavom II. Kráľovná potvrdila, že ak by sa František alebo jeho ľudia dostali do zajatia, postará sa o ich vykúpenie a nahradí im aj škody na majetkoch a koňoch²². František Balassa, pôvodcom z Ďarmôt (Balassagyarmat) v Novohradskej stolici, si od tohto obdobia udržiaval vplyv na kráľovskom dvore. Zrejme aj kvôli úspešnej vojenskej výprave si získal priazeň kráľa Vladislava II., vďaka čomu zastával dvorské hodnosti. V rámci úzkeho okruhu šľachticov neskôr získal barónsky titul a zaradil sa medzi uhorskú aristokraciu²³. O jeho dosahu na udeľovanie konfiškátov sa ešte zmienime.

Vo februári 1491 spojené vojská kráľa Vladislava II. porazili pri Košiciach Jána Albrechta. Kráľovi v boji významne pomohol spišský župan Štefan Zápoľský a tiež veliteľia Pavol Darholc (Darholtz) a Ján Haugvic (Haugwitz). Na základe dohody o mieri podpísanej 20. februára 1491 potvrdila uhorská strana Jánovi Albrechtovi nástupníctvo v prípade, ak by Vladislav II. zomrel bez potomkov. Ján Albrecht mal odovzdať všetky obsadené pevnosti s výnimkou miest Prešov a Sabinov, kým mu neudelia hlohovské (Głogów) kniežatstvo²⁴. Vladislav II. následne 4. marca 1491 všetkým prelátom, barónom, magnátom, zemanom a ostatným šľachticom i neurodzeným, ktorí až do toho dňa v Uhorsku stáli na strane Jána Albrechta udelil milosť a odpustenie. Navrátil im skonfiškované cirkevné i svetské majetky a ponechal im aj dovtedajšie hodnosti. Dvorským hodnostárom a zástupcom stolíc prísne nariadil, aby spojencov Jána Albrechta nesúdili a nespôsobovali im ťažkosť²⁵. Ešte pred udelením amnestie sa síce stretávame s niektorými konfiškáciami, avšak následne panovník omilostil osobitnými listinami viacerých miestnych šľachticov²⁶. Amnestia sa však nevzťahovala na všetkých. Časť spojencov Jána

22 W. Baran, J. Dąbrowski, J. Łoś, J. Ptaśnik, S. Zachorowski, *Sprawozdanie z poszukiwań na Węgrzech dokonanych z ramienia Akademii Umiejętności*, Kraków 1919, s. 71–72, č. 164; T. Neumann, *A kassai hadjárat*, s. 382.

23 A. Kubinyi, *Bárók a királyi tanácsban Mátyás és II. Ulászló idejében*, „Századok”, 122, 1988, szám 1–2, s. 177, 203; R. Horváth, „Gradus ad Parnassum“. *Ďarmotskí Balašovci v neskorom stredoveku*, in: *Rod Balašovcov v 13. až 19. storočí. Zborník z medzinárodnej konferencie*, red. H. Ferencová, E. Antolová, Modrý Kameň 2013, s. 42–44.

24 K. Baczkowski, *Habsburgowie i Jagiellonowie*, s. 124–127; T. Neumann, *A kassai hadjárat*, s. 391–395.

25 MNL-OL DL 19 708; *Epistolae procerum regni Hungariae I*, ed. G. Pray, Posonii 1806, s. 22–25, č. 13.

26 MNL-OL DL 27 968; *A Szapolyai család oklevéltára I. Levelek és oklevelek (1458–1526)*, ed. T. Neumann, Budapest 2012, s. 189–191, č. 199, 200. 7. marca 1491 kráľ omilostil Jána Czekeya. Pozri MNL-OL DL 82 031. Je azda totožný s Jánom Czekym, ktorý sa angažoval

Albrechta buď odmietla akceptovať zmenené pomery, alebo vzhľadom na ich predošlé aktivity už ani nemohli očakávať ústretové jednanie. Pozornosť v tejto súvislosti upriamime na pokračujúce konfiškácie a ich aktérov.

K aktívnym a dlhodobejším podporovateľom politiky poľského kráľoviča patrili zeman Mikuláš z Ploského („de Lapispathak“), z obce severne od Košíc. Podobne, ako Benedikt Borsos, aj Mikuláš z Ploského pôvodne pôsobil v miestnych administratívnych štruktúrach ako podžupan Zemplínskej stolice. Táto pozícia urýchlila jeho kariéru v službách poľského kráľoviča. Ešte 29. septembra 1490 Ján Albrecht vyslal z Prešova do Bardejova svojich dvoch zástupcov: radcu („consiliarius“) Mikuláša z Ploského a tajomníka („secretarius“) Mikuláša Rozembarskeho, ktorí sa vtedy neúspešne pokúsili získať Bardejovčanov na stranu Jána Albrechta²⁷. Podobne, ako Rozembarski, aj Mikuláš z Ploského sa následne osvedčil v službách Jána Albrechta. Poľský kráľovič mu preto počas obliehania Košíc daroval majetok uhorského šľachtického rodu z Kiszvárdu. Z právneho hľadiska pochybná donácia bola v platnosti len niekoľko mesiacov, do uzavretia mieru medzi Jagelovcami vo februári 1491. Majetky následne pripadli opäť pôvodným vlastníkom²⁸. Mikuláš „Lapaspatak“ z Ploského sa aj potom dostával do konfliktu s Košicami. Mesto sa v apríli sťažovalo panovníkovi na okolitých šľachticov, zvlášť na Mikuláša z Ploského, ktorý sa Košiciam vyhrážal²⁹. Zrejme aj z týchto dôvodov kráľ Vladislav II. vydal 24. augusta 1491 listinu, na základe ktorej odňal Mikulášovi z Ploského všetky jeho majetky, vrátane hradu Šebeš (východne od Prešova) a kvôli jeho spojenectvu s Jánom Albrechtom ich daroval mestu Košice³⁰. Po konfiškácii Mikuláša nenachádzame v dosiaľ známych uhorských prameňoch. Niektoré indicie naznačujú smerovanie aktivít jeho rodiny do Poľska³¹. Novým pôsobiskom Mikuláša z Ploského sa stalo Jaslo (západne od Krosna), odkiaľ sa v roku 1497 s listom obrátil na mesto Bardejov kvôli dlhu medzi mešťanmi Jasla a Bardejova. Tituloval sa vtedy ako jasielský kapitán. Podľa Stanisława Sroku bol v Jasle od roku 1496 držiteľom kráľovského hradu a zároveň fojtom. Neskôr pôsobil na poľskom pohraničnom hrade Muszyna a tiež ako sandomiersky colník³². Zdá sa teda, že zotrval v službách Jána Albrechta

v šarišskej Brezovici. Pozri pozn. 9 v tejto štúdii. Ďalšie amnestie por. MNL-OL DL 19 710, 19 711.

27 MNL-OL DF 260 819, 215 603; B. Iványi, *Bártfa levéltára 1*, s. 417, č. 2836; F. Uličný, *Poľské vojenské vpády*, s. 259; Gy. Székely, *A rendek válaszúton*, s. 451.

28 MNL-OL DL 223 948; T. Neumann, *A zavaros idők*, s. 98–99.

29 W. Baran et al., *Sprawozdanie z poszukiwań na Węgrzech*, s. 79, č. 178.

30 MNL-OL DL 19 748.

31 Juraj, syn Mikuláša z Ploského („Lapispatag“) v roku 1491 začal študovať na univerzite v Krakove. Pozri M. Rekettyés, *Stosunki polityczne i kulturalne*, s. 145, 191.

32 *Dokumenty polskie z archiwów dawnego królestwa Węgier*, wyd. S.A. Sroka, t. 3: (*dokumenty z lat 1481–1500*), Kraków 2003, s. 224–225, č. 569; MNL-OL DL 25 492, DF 216 944, 216 957. Okrem toho prejavoval záujem o hrad Šebeš. Pozri MNL-OL DL 102 930, 102 931.

a realizoval v Poľsku úspešnú kariéru. Možno hovoriť o politickom exile? Závery v tomto ohľade bude potrebné oprieť o výskum ďalších šľachticov uhorského pôvodu v službách Jána Albrechta na poľskom území³³.

Po uzavretí mieru v Košiciach ovládal Ján Albrecht mestá Prešov a Sabinov, a Šarišský hrad. Zdržoval sa v strednom Šariši a od polovice apríla 1491 si znovu začal robiť nároky na uhorský trón. V tom čase ho už opustila väčšina uhorských spojencov. Okrem vyššie spomínaného Mikuláša z Ploského na strane poľského kráľoviča zotrval aj Benedikt Borsos, ktorý bol naďalej šarišským kapitánom³⁴. S jeho titulom vojvodu sme sa už nestretli azda aj kvôli úbytku domácich vojenských síl. Ján Albrecht v Poľsku naverboval nové posily, žoldnierov prevažne poľského a českého pôvodu. Vojsko dobýjalo Stropkov na severe Zemplínskej stolice, ale obliehanie skončilo neúspešne³⁵. Nevieme, akú pozíciu počas týchto udalostí zastával Benedikt Borsos, avšak 14. septembra 1491 spišský župan a uhorský palatín Štefan Zápoľský daroval dióšgyóorskemu kastelánovi a boršodskému županovi Bartolomejovi Patócsimu (Patóci) celý majetkový podiel v obci Berzék, spolu s tamojšou šľachtickou kúriou, ktoré dovtedy patrili nevernému Benediktovi Borsosovi, spojencovi Jána Albrechta. Majetok ležal na južnom okraji Zemplínskej stolice v susedstve hradu Dióšgyőr, na ktorom Bartolomej Patócsi sídlil. Počas následného majetkového pokonania sa na jar v roku 1492 dozvedáme, že Benedikt Borsos už nežil a nezanechal ani mužských potomkov. O majetky sa neúspešne hlásila len jeho vdova Veronika³⁶. Dostupné pramene žiaľ nedávajú odpoveď na otázku, za akých okolností Borsos zomrel.

Dramatickejšie sa vyvíjala situácia ďalšieho z popredných domácich spojencov Jána Albrechta, ktorým bol niekdajší šarišský podžupan Benedikt Liptay. 15. novembra 1491 kráľ Vladislav II. daroval Ondrejovi Justhovi (Jušt, pôvodom z Vígľaša) majetky Benedikta Liptaya v Liptovskej, Turčianskej a Zvolenskej stolici, ktoré Liptayovi odňal pre nevernosť, lebo stál na strane Jána Albrechta. Dôvody donácie listina bližšie nezdôvodňuje. Uvádza iba, že

33 Patrí sem napr. Ján Uhör (Węgier) z Paludze („de Paludia“). S. Szybkowski, *Król Jan Olbracht wobec możnowładztwa ziem środkowopolskich*, in: *Jagiellonowie i ich świat. Dynastia królewska w drugiej połowie XV i w XVI wieku*, red. B. Czwojdrak, J. Sperka, P. Węcowski, Kraków 2015, s. 320.

34 K. Baczkowski, *Habsburgowie i Jagiellonowie*, s. 146–147; MNL-OL DF 215 685; B. Iványi, *Bártfa levéltára 1*, s. 429, č. 2915.

35 *Středověké listy ze Slovenska*, ed. V. Chaloupecký, Bratislava–Praha 1937, s. 161–168, č. 195–202; F. Uličný, *Polské vojenské vpády*, s. 259–260; K. Baczkowski, *Habsburgowie i Jagiellonowie*, s. 150.

36 T. Neumann, G. Pálffy, *Főkapitányi és főhadparancsnoki adományok a 15–16. századi Magyarországon*, „Levéltári Közlemények”, 80, 2009, s. 213–214, 231–232, č. 5; T. Neumann, *Szapolyai család*, s. 193–194, č. 204. K nasledujúcim vlastnickým pomerom v Berzéku por. MNL-OL DL 19 712, 19 826.

Ondrej Justh ich dostal za preukázané služby a vernosť³⁷. Nemožno vylúčiť, že nadobúdateľ skonfiškovaných majetkov využil svoje kontakty na kráľovskom dvore, kde pôsobil František Balassa, švagor Ondreja Justha³⁸. Darované majetky boli však od seba pomerne vzdialené a navyše s nevysporiadanými vlastníckymi vzťahmi, čo Ondrejovi Justhovi spôsobovalo značné ťažkosti pri ich preberaní. Majetkové podiely v štyroch dedinách vo Zvolenskej stolici mu odmietalo vydať mesto Banská Bystrica. V Justhov prospech preto musel zakročiť Vladislav II. Po smrti Benedikta Liptaya sa o vlastnícke práva hlásil jeho syn Mikuláš. Počas zdĺhavého preberania majetkov familiári Ondreja Justha vyplienili šľachtickú kúriu Mikuláša Liptaya v Liptove. Poškodený voči tomu protestoval pred kráľom, ktorý v marci 1493 nariadil prípad vyšetriť³⁹. Treba zdôrazniť, že skonfiškované majetky ležali na územiach, kde nebohý Benedikt Liptay trvalo nesídlil. Sám používal predikát z Chmeľova („de Kereztheskomlos”), ktorý leží severovýchodne od Prešova v Šarišskej stolici. Práve s Prešovom, kde vojská Štefana Zápoľského a Jána Haugvica na prelome rokov 1491 a 1492 definitívne porazili Jána Albrechta⁴⁰, súvisí správa o okolnostiach smrti Benedikta Liptaya. Počas stretnutia Jagelovcov v Levoči Ján Albrecht už ako poľský kráľ vydal 28. apríla 1494 listinu. Potvrdil ňou, že v uplynulých časoch kvôli poburovaniu proti svojej osobe („propter quendam contra nos excessum”) dal v Prešove zadržiavať Benedikta Liptaya, až kým vo väzení s jeho vedomím nezomrel⁴¹. Listina sa zachovala v archíve mesta Prešov. Môžeme preto usudzovať, že Ján Albrecht ju vydal na požiadanie zástupcov mesta, ktorí sa tým mohli brániť pred prípadnými obvineniami. Bádanie v tejto súvislosti upozorňuje, že stretnutie v Levoči, na ktorom boli prítomní aj početní zástupcovia poľskej a uhorskej šľachty, mohlo slúžiť i na dodatočné urovnávanie individuálnych rozporov z čias konfliktu v rokoch 1490–1492⁴². Benedikt Liptay, ktorý zomrel v mestskom väzení, sa tým vyčleňuje spomedzi doteraz známych domácich spojencov Jána Albrechta⁴³. Na svoje angažovanie a vystupovanie proti autoritám doplatil dvojnásobne: nakoniec proti nemu stáli Vladislav II. aj Ján Albrecht.

37 MNL-OL DF 280 637; *Mesto Banská Bystrica. Katalóg administratívnych a súdnych písomností (1020) 1255–1536 I*, ed. C. Matulay, Bratislava 1980, s. 95, č. 297.

38 P. Engel, *Középkori magyar genealógia*, heslo: *Zólyomi rokonság*, 2. tábla: *Balassa (gyarmati)*; MNL-OL DL 65 960, 63 271.

39 MNL-OL DL 63 591, 63 353, 63 380; *A Justh család levéltára 1274–1525*, ed. I. Borsa, Budapest 1991, s. 148–149, 162, č. 405, 408, 444–445.

40 K. Baczkowski, *Habsburgowie i Jagiellonowie*, s. 164–166.

41 *Dokumenty polskie*, t. 3, s. 203, č. 546; B. Iványi, *Eperjes levéltára II*, s. 285–286, č. 707. K stretnutiu a pobytu v Levoči por. F. Papée, *Jan Olbracht*, s. 69–70, 223.

42 K. Baczkowski, *Stosunki między elitami*, s. 76–77.

43 Väznica stála v severovýchodnej časti mesta. Pozri M. Domenová, *Prešov*, in: *Lexikon stredovekých miest na Slovensku*, red. J. Lukačka, M. Štefánik, Bratislava 2010, s. 336.

Napokon spomenieme ešte jeden prípad konfiškácií. 19. decembra 1491 v Košiciach spišský župan Štefan Zápoľský za preukázané služby a vernosť, ako aj za škody na majetkoch daroval košickému richtárovi Jánovi Russdorferovi vinice v Olaszliszke, v oblasti Tokaj južne od Košíc. Vinice predtým parili Petrovi Žigmundovi („Petrus Sigismundus”) zo Sabinova, ktorý stál na strane Jána Albrechta. Donáciu viníc v krátkom čase, 1. januára 1492, potvrdil panovník⁴⁴. Môžeme uvažovať, že Peter Žigmund ešte patril k spojencom poľského kráľoviča. Na druhej strane, Štefan Zápoľský a Ján Haugvic v kráľovom mene 6. januára 1492 v tábore pri Prešove omilostili richtára, prisázných, mešťanov a všetkých ostatných obyvateľov Sabinova spod obvinení zo spojenectva s Jánom Albrechtom a oficiálne uznali ich práva na majetky kdekoľvek v Uhorsku („ubilibet in hoc regno Hungariae”)⁴⁵. Odobratie viníc Petrovi Žigmundovi predchádzalo tomuto aktu a zdá sa, akoby sa omilostenie a potvrdenie majetkových práv na neho nevzťahovalo. Donácia pre košického richtára zdôrazňuje jeho vernosť a utrpené škody, nespomína však konkrétne aktivity Petra Žigmunda. Je preto otázne, či bol Peter Žigmund skutočne vytrvalým spojencom Jána Albrechta, alebo môžeme v konfiškácii jeho tokajských viníc hľadať aj iné zámery.

V tejto súvislosti treba uviesť, ako sa vyvíjali osudy spoločensky vyššie postavených uhorských spojencov Jána Albrechta. V prípade rodov Rozgonyi a Perényi zavážila skutočnosť, že ich členovia zastávali funkcie na kráľovskom dvore a mohli sa oprieť o široké príbuzenstvo. Napomôcť im zároveň mohli dohody s Jánom Albrechtom, ako to poznáme v prípade Štefana Rozgonyiho mladšieho. Jeho príbuznému, kráľovskému komorníkovi Ladislavovi Rozgonyimu potvrdil Vladislav II. za preukázané služby ešte v novembri 1490 dedičnú držbu hradu Ostrý Kameň v Bratislavskej stolici⁴⁶. I keď Rozgonyiovci prišli o svoje panstvo Makovica (dostalo sa do kráľovských rúk), po smrti Ladislava a Štefana Rozgonyiho kráľ Vladislav II. od roku 1492 postupne udeľoval a potvrdzoval Štefanovi Rozgonyimu, synovi Jána Rozgonyiho mladšieho, ďalšie rodové majetky. Podobný postup pozorujeme aj pri Perényiovcach, presnejšie dvoch členoch rodu, ktorí pôvodne stáli na strane Jána Albrechta. V decembri roku 1492 kráľ nanovo daroval všetky dedičné majetky, vrátane hradov a panstiev, Jánovi Perényimu. Jeho príbuzný Imrich Perényi, ktorý konfiškáciou oficiálne prišiel o majetky, nastúpil počas vlády Vladislava II. úspešnú kariéru. Získal panstvo Makovica, pričom na dvore pôsobil ako kráľovský stolník a neskôr dokonca ako uhorský palatín⁴⁷. Môžeme konštatovať,

44 T. Neumann, G. Pálffy, *Főkapitányi és főhadparancsnoki adományok*, s. 232–234, č. 6–7.

45 *Diplomatarium comitatus Sarosiensis*, ed. C. Wagner, Posonii–Cassoviae 1780, s. 193–194, č. xv. S datovaním do roku 1491 por. F. Uličný, *Poľské vojenské vpády*, s. 259.

46 MNL-OL DL 19 690; T. Neumann, *A kassai hadjárat*, s. 374.

47 MNL-OL DL 3022, 19 848, 20 255, 20 256, 20 630, 71 038; V. Rábik, *Urbáre makovického panstva z roku 1507*, „Slovenská archivistika”, 41, 2006, č. 2, s. 26; A. Kubinyi, *Bárók a királyi tanácsban*, s. 198, 207; I. Tringli, *Perényi család*, s. 307–308, č. 644.

že po dočasnóm oslabení pozícií si členovia uvedených magnátskych rodov zachovali, alebo paradoxne aj posilnili svoje majetkové pomery i vplyv na kráľovskom dvore. Kontrast s osudmi nižšej a strednej šľachty, ktorá podobne stála na strane Jána Albrechta, je zrejmý. Spoločensky nižšie postavení spojenci poľského kráľoviča, ktorí včas neodhadli vývoj situácie, sa stali vinníkmi za predchádzajúci chaos a rozbroje.

Lokálna pamäť a tradícia o vojnových udalostiach z rokov 1490 a 1491 sa viažu predovšetkým ku Košiciam. Spomienku na ich obliehanie zachovával nápis na západnom priečelí hlavnej sakrálnej stavby v meste, na dóme sv. Alžbety. Hlásal, že v roku 1491 bolo mesto Košice počas celého roka obliehané⁴⁸. Poškodený bol i samotný dóm. Po oprave veže a štítov v roku 1498 na západnom priečelí dómu pribudol obsiahlejší nápis. Hlásal, že stavba bola poškodená počas obliehania mesta poľským kráľom Albrechtom („per Albertum Polonie regem“). Približne v rovnakom čase vznikol aj memoriálny zápis na pergamene, objavený počas neskoršej rekonštrukcie dómu. Jána Albrechta už tituloval dôslednejšie, ale zároveň prísne hodnotil dopad jeho aktivít na mesto. Podľa neho Košice v roku 1491 obliehalo knieža a poľský kráľovič Albrecht („per duce Albertum, Polonie regis filium“). Pred Prešovom utrpel ťažkú porážku a vrátil sa so svojim vojskom späť do vlasti. Predmestia Košíc boli vtedy vypálené, ovocné stromy boli vyrúbané a zničený bol aj špitál. Mesto však oslobodil český kráľ Vladislav, Albrechtov brat. Košice potom upadli do biedy a až po epidémii bola v rokoch 1496–1497 znovu postavená tzv. horná veža kostola⁴⁹. Uvedené doklady svedčia o kolektívnom upevňovaní spomienok na nedávne udalosti v meštianskom prostredí pomocou prezentovaných sakrálnych stavieb aj osobitného pamätného zápisu.

Reflexiu bojov medzi Vladislavom II. a Jánom Albrechtom na vidieku a v menších mestách šírenú v prevažne negramotnej spoločnosti najmä hovoreným slovom predstavuje zmienka zo vzdialeného regiónu Horehronie. Približuje ju svedecká výpoveď z roku 1517. František Faber, stavec údajne vo veku asi 100 rokov vtedy uviedol, že v meste Brezno býval od roku, keď bol poľský kráľ porazený pod Košicami (nevedel uviesť presný rok), až do roku 1517, keď Brezno vypálil Damián, pán hradu Lupča⁵⁰. Časové ohraničenie vy-

48 V. Wick, *Dóm sv. Alžbety v Košiciach*, Košice 1936, s. 37: „Anno 1491. obsidio erat urbis Kassa per annum“.

49 *Kassa város levéltárából. A kassai sz. Erzsébet templom történetéhez*, ed. L. Kemény, „Történelmi Tár“, 20, 1897, s. 567; V. Wick, *Dóm sv. Alžbety*, s. 37–38.

50 MNL-OL DL 24 359, pag. 8: „Item Franciscus Faber, homo senex computans eidem annos prope centum, ille habitavit in Bresno ab illo anno, dum rex Poloniae iacuit sub Caschouiam, nescivit dicere annum, quo anno erat, usque dum dominus Demianus comburserat opidum Brezno, hoc fuit in anno 1517.“; por. P. Maliniak, *Svedecké výpovede obyvateľov Lupčianskeho panstva ako prameň k dejinám regiónu v neskorom stredoveku*, in: *Krajina, história a tradície čipkárskych obcí Horehronia*, red. P. Hronček, P. Maliniak, Banská Bystrica 2007, s. 204, 209.

medzené bitkou, vojenskou porážkou, alebo inou vojnovou udalosťou (pred ňou, počas nej, po nej, v tomto prípade od porážky panovníka po vypálenie mesta) sporadicky poznáme z ústnych tradícií v neskorom stredoveku a na začiatku novoveku v širšom stredoeurópskom rámci⁵¹. Zmienka o porážke anonymného poľského kráľa pod Košicami vypovedá o lokálnom a zda len individuálne tradovanom historickom povedomí. V selektívnej pamäti fixovala spomienku na uplynulé boje nepochybne najvýraznejšia prehra – porážka panovníka. Na strane porazených však nachádzame plejádu postáv z domáceho prostredia, pričom ich osobné prehry nadobudli rôznorodé podoby.

SUMMARY

PAVOL MALINIAK

Ilies and Enemies of the Jagiellonian Dynasty. On Some Participants of the Conflict between Władysław and Jan Olbracht in Hungary in 1490–1492

The article, with a background of military and political history, focuses on selected personal relations between allies and enemies on both sides of two brothers from the Jagiellonian dynasty in Hungary. Contacts between Hungarian and Polish elites make it possible to follow the power position of magnate clans and client networks in the regional structures of the lower nobility. The text also surveys their hierarchy and unequal social status. In the battle waged for the Hungarian throne since 1490 members of the Hungarian aristocracy: Stephen Rozgonyi with Emmerich and János Perényi, stood at the side of the Polish Prince Jan Olbracht, who during the conflict provided them with protection and guarantees in case his mission in Hungary should fail. After Jan Olbracht's final defeat the Rozgonyi and Perényi families went into a short-term decline. However, they embarked upon a successful career at the court of the new Hungarian king: Władysław (Vladislaus) II. Nobles of middle and lower status, mainly from the Šariš region, who were also the allies of Jan Olbracht, were more affected by his defeat, since King Władysław II confiscated all their property. Some of them (i.a. Nicholas from Lapispatak/Ploské) moved to Poland and stayed in the service of Jan Olbracht, others died under unknown circumstances (Benedict Borsos) or became the victims of the two Jagiellons – Władysław II and Jan Olbracht, who sentenced them to lifelong imprisonment (as in the case of Benedict Liptay). The fate of those lower status nobles shows that compared to the magnates they could not rely on influential relatives, were unable to estimate changes in the balance of power, and loyally stood by Jan Olbracht.

51 G. Myśliwski, *Człowiek średniowiecza wobec czasu i przestrzeni*, Warszawa 1999, s. 346–347.